

Botanická zbierka Ing. Jozefa Dohnányho (1873 – 1947) v Herbári Katedry botaniky PríF UK, Bratislava (SLO)

Plant collection of Ing. Jozef Dohnány (1873 – 1947) in the Herbarium of the Department of Botany, Faculty of Natural Sciences, Comenius University, Bratislava (SLO)

TERÉZIA SCHWARZOVÁ

Katedra botaniky PríF UK, Révová 39, 811 02 Bratislava I

Collection from the period 1937 – 1947 contains ca 5 000 sheets of ferns and flowering plants from the territory of Slovakia. It represents an evidence on occurrence of recently threatened taxa (*Atriplex littoralis*, *Chenopodium foliosum*, *Orchis palustris*, *Ranunculus lateriflorus*, *R. millefoliatus*), as well as on the occurrence of some neophytes (*Amaranthus cruentus*, *A. graecizans* subsp. *sylvestris*, *Impatiens parviflora*, *Polycarpon tetraphyllum*, *Xanthoxalis stricta*) in past.

Základom taxonomickej, floristickej a fytogeografickej práce v botanike sú botanické zbierky. Podľa ich počtu a hlavne podľa počtu položiek, ktoré obsahujú, hodnotíme nielen botanickú tradíciu územia, ale tiež úroveň botanického výskumu (Hradílek et al. 1992). Jedným z doteraz nevyužitých zdrojov poznania našej flóry je aj herbár Ing. J. Dohnányho, ktorý bol po jeho smrti na želanie autora deponovaný do Herbára vtedajšieho Botanického ústavu Slovenskej univerzity (SLO).

Ing. Jozef Dohnány sa narodil v Kremnici (8. 10. 1873). Povoláním bol železničný odborník, štúdium techniky absolvoval vo Viedni. Výrazom odporu proti krutej maďarizácii bol jeho dlhodobý pracovný pobyt v Rakúsku. Po vzniku Československej republiky sa v roku 1919 vrátil na Slovensko a v službách Československých štátnych železníc zotrval až do penzionovania. Na dôchodku sa venoval botanizovaniu (Jurkovič 1948). Nadviazal kontakty s botanikmi a botanickými nadšencami (Brižický, Ptačovský, Černý, Futák a iní) a spočiatku len neúplné, príležitostné zbery s nepresnými údajmi, ako to sám označuje, sa menia na profesionálne zostavenú zbierku.

S úctou nahliadam do dokumentov plodného života a pousilujem sa odstrániť prach nielen zabudnutia. Nachádzam viac, ako samotné rastliny, ktoré s láskou ukladal, študoval, zaraďoval podľa systému, boli predmetom mnohých diskusií a korešpondencie s botanikmi, o čom sa dozvedáme z jeho poznámok. Nahliadam taktiež do duše človeka, oddaného svojej vlasti, zmietanej vojnovými udalosťami. Herbár Dohnányho, prevažne z rokov 1937 – 47 je

zväčša vložený do novín, časopisov, brožúrok, je teda aj dokladom doby, v ktorej jeho autor žil, pracoval, oddával sa svojim záľubám, dokladom jeho názorov.

Metodické poznámky

V snahe sprístupniť herbár botanickej verejnosti prebehla predbežná evidencia zberov a dezinfekcia materiálu. Herbár pozostáva z 34 balíkov formátu 35×22 cm, hrubý odhad počtu položiek je 5000 kusov cievnatých rastlín. Položky sú balené rôzne, niektoré v obálkach, mnohé na novinovom papieri rôzneho formátu. Na okraji sú poznámky autora, kresby, výpisky z literatúry. Systematicky usporiadaná časť používa systém kľúča Polívku et al. (1928). V príkladoch, ktorými chcem túto zbierku priblížiť čitateľom používam nomenklatúru taxónov a skratky kategórií ohrozenosti podľa publikácie Marhold et al. (1998). Okrem uvedených zberov Černého je zberateľom Dohnány. Lokality sú uvedené v pôvodnom znení.

Okrem systematicky usporiadanej časti zbierky sú v osobitných balíkoch zbery z území, ktorým sa venoval floristicky: Bratislava, Kremnica, Modra 1937, Tatry 1937 – 43, Choč, Roháče, Orava 1940 – 41, Dreveník 1943, Tematín 1944, Gemer 1946, Bratislava 1946 – 47, Oravské Bory 1946 s dokumentáciou (rukopis prác Dohnány 1942, 1946, rukopis práce, uverejnenej v Slovenskom rozhlase – 8. 9. 1940, zoznamy druhov, fotodokumentácia, údaje o začiatkoch stavby Oravskej priehrady, korešpondencia, články iných autorov o prírode Oravy). V balíku Dodatky je okrem položiek aj zoznam novšie evidovaných druhov.

Príklady dnes už vyhynutých, ohrozených prípadne na daných lokalitách vymiznutých druhov:

***Atriplex littoralis* (CRr)**

Bratislava, Ružinov, v barine, 22. 9. 1939

***Chenopodium foliosum* (CRr)**

Gäder, pod bralom u dreveného domku, hore ďaleko v doline, 2. 8. 1940 ut

Blitum virgatum

Pravdepodobne prvý doklad z pôvodnej lokality tohoto kriticky ohrozeného druhu (Bernátová 1987, Bernátová & Schwarzová 1988). Dohnányho determinácia je správna, o polemike svedčí poznámka: „Černý myslí *Blitum capitatum*”.

***Orchis palustris* (CRr)**

Račičstorf, zriaďovacie nádražie, mokrá lúka, 17. 6. 1938

V Bratislave nezvestný (Feráková et al. 1994).

***Ranunculus lateriflorus* (CRr)**

Bratislava, Dynamitka, Černý (s. d.)

V Bratislave nezvestný (Feráková et al. 1994).

***R. millefoliatus* (Ex)**

Malý Rachšturm, Černý, 27. 4. 1943

Tento iskerník je v Čiernom zozname kvetený Slovenskej republiky (Holub et al. 1999) uvedený v kapitole Nejasné prípady. Futák (1982) udáva jedinú lokalitu (lokalita je totožná s horeuvedenou): „Malé Karpaty, Malá Vápenná (Černý 1921, 1923, 1935 PRC; Ptačovský 1925 SAV). Černý (in lit.) uvádza, že v roku 1921 rástol až po hrebeň vápencových úhorov, neskôr len na svahu oproti Sološnici, v r. 1929 vyhynul, alebo sa nesprávnym zberom (aj s koreňmi) vyhubil. V poslednom čase ho nikto nenašiel.” (Literárne údaje tam uvedené neuvádzam). Domnievam sa, že položky získal Dohnány od Černého prostredníctvom

výmenného spolku, poznámky o tom nie sú celkom jasné. Zber pozostáva z 2 položiek, na jednej z nich sú 3 jedince s koreňovou sústavou. Vzhľadom k početným zberom, napr. v herbári PRC, je vyhubenie zberom pravdepodobné. Dátum zberu nesúhlasí s údajom o vyhynutí.

Príklady v súčasnosti už vzácných archeofytov:

***Adonis aestivalis* (LR)**

Myjava, polia za kameňolomom, 3. 6. 1942; Bratislava, v škárach starej dlažby na vlhkom dvore Univerzitnej knižnice, asi 20 exemplárov skoro prostred dvora, 13. 6. 1941; Veličná za Mníškom, lúka, stráň (s. d.)

Coronopus squamatus

Myjava, pri dome v škáre, 7. 9. 1943 ut *C. procumbens*

***Nigella arvensis* (VU)**

Devínske jazero, blízko Moravy, veľa, vlhké lúky; 1940 som videl u Vajnor na poli kvitnúť hojne.

Snahou Ing. Dohnányho bolo zhromaždiť čo možno najúplnejšiu zbierku. Zaradil do nej aj mnoho pestovaných druhov, ktoré získal od pestovateľov i prostredníctvom výmenného spolku. Cenným dokladom sú **údaje o výskyte mnohých antropofytov, pri niektorých neofytoch snád' aj prvé údaje o ich výskyte na Slovensku:**

Amaranthus cruentus

Bratislava, Tehelné pole, smetisko s trávou, 25. 10. 1938 ut *A. paniculatus*

A. graecizans* subsp. *sylvestris

Modra, u cesty vinohradov, 4. 9. 1939 ut *A. silvester*, zriedka na okrajoch ciest a polí

Impatiens parviflora

Kamzík, na vlhkej kope, 14. 10. 1938

***Polycarpon tetraphyllum* (EN)**

Modra, pred domom na piesku (štrku), 10. 9. 1939; Modra, juh, úhor, 8. 9. 1939

Xanthoxalis stricta

Modra, v lese nad kalváriou, 24. 7. 1940 ut *Oxalis stricta*

Príklady prechodne zavlečených druhov, ktoré sú už na našom území veľmi vzácné, alebo sa vôbec nevyskytujú:

Elsholtzia ciliata

Kremnica, v parku, 10. 1937 ut *E. cristata*

***Lathyrus aphaca* (EN)**

Bratislava, Dynamitka, 14. 6. 1944

Trigonella caerulea

Bratislava, na štrkovom piesku Dunaja, 11. 10. 1939

Niektorí Dohnányho súčasníci sa pozerali na neho ako botanika – amatéra so skepsou. Snáď preto upadol jeho herbár do zabudnutia. Ten má však výpovednú hodnotu aj po viac ako polstoročí, ba práve po odstupe času, keď je dokladom zmeny flóry, ústupu lokalít, môže botanikom a pracovníkom inštitúcií ochrany prírody pomôcť aj pri argumentácii proti technokratickému prístupu k životnému prostrediu.

Literatúra

- Bernátová D., 1987: Druhy skalných previsov na území Gaderskej a Blatnickej doliny vo Veľkej Fatre. – Biológia, Bratislava, 42: 89 – 94.
- Bernátová D. & Schwarzová T., 1988: *Chenopodium foliosum* (Moench) Aschers. - Durchblätterter Erdbeerspinat in der Slowakei ursprünglich. - Symposium Synanthropic Flora and Vegetation V.: 33 – 37.
- Dohnány J., 1942: Rosička (*Drosera rotundifolia* L.). – Slov. Lieč. Rastl. 2: 207 – 210.
- Dohnány J., 1946: Oravské Bory. – Prírod. Sborn. 1: 59 – 90
- Feráková V., Micháľková A., Ondrášek I., Papšíková M. & Zemanová A., 1994: Ohrozená flóra Bratislavy. Zoznam vyhynutých, nezvestných, endemických, ohrozených a vzácných taxónov rastlín flóry Bratislavy. – Príroda a. s. pre APOP.
- Futák J., 1982: *Ranunculus* L. – In: Futák J. (ed.), Flóra Slovenska III, Veda, Bratislava, p. 144 – 197.
- Holub J., Feráková V., Grulich V. & Procházka F., 1999: Černé zoznamy vymizelých taxonů květen České republiky a Slovenské republiky. – In: Čeřovský J., Feráková V., Holub J., Maglocký Š. & Procházka F. (eds), Červená kniha ohrozených a vzácných druhov rastlín a živočíchov SR a ČR 5. Vyššie rastliny. Příroda, Bratislava, p. 411 – 415.
- Hradílek Z., Lizoň P. & Tlusták V., 1992: Index Herbariorum Czechoslovacorum. – Práce odb. Přír. Věd, Vlastivědné muzeum, Olomouc.
- Jurkovič M., 1948: + Ing. Jozef Dohnány. – Prírod. Sborn. Matica slovenská 3,1: 1 – 3.
- Marhold K. (ed.) 1998: Papraďorasty a semenné rastliny. – In: Marhold K. & Hindák F. (eds), Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska. Veda, Bratislava, p. 333 – 687.
- Polívka F., Domin K. & Podpěra J., 1928: Klíč k úplné květeně Republiky Československé. Olomouc.